Nota recenzyjna

**Thomas Schmidt, *Die Idee des Sozialvertrags. Rationale Rechtsfertigung in der politischen Philosophie*,
Wydawnictwo Mentis, Paderborn 2000, ss. 232.**

Książka autorstwa Thomasa Schmidta została poświęcona idei umowy społecznej. Została wydana przez renomowane wydawnictwo Mentis, w którego ofercie znajdują się prace z filozofii politycznej. Myślę tu przede wszystkim o księdze pamiątkowej profesora O. Höffe pt.: *Modelle politischer Philosophie*, pod red. R. Geigera, J.-Ch. Merle i N. Scarano (Paderborn 2003). Krytyczne analizy teorii umowy społecznej zamieścili w niej tak znamienici badacze, jak W. Kersting, T. Pogge, P. Koller czy W. Hinsch. Ich głos w debacie o teoriach umowy społecznej jest w niemieckiej literaturze przedmiotu źródłem licznych odniesień. Dodać należy, że wymienieni autorzy przedstawili także krytyczne uwagi dotyczące *Teorii sprawiedliwości* J. Rawlsa, która uchodzi za najbardziej aktualny współcześnie przykład kontraktualizmu. Wspomniane uwagi opublikowano w renomowanej serii *Klassiker Auslegen* wraz z przesłanym przez Rawlsa przedśłowiem do zmienionego, niemieckojęzycznego wydania *Teorii sprawiedliwości*. (*Eine Theorie der Gerechtigkeit*, pod red. O. Höffe, Akademie Verlag, Berlin 1998).

Praca Schmidta składa się z pięciu części. Pierwsza zawiera charakterystykę założeń przyjętych na potrzeby analizy teorii umowy społecznej, druga poświęcona została tzw. kontraktualizmowi mocnemu, trzecia kontraktualizmowi eksplanacyjnemu, czwarta zagadnieniu preferencji, w piątej zawarte zostało podsumowanie dotychczasowych wywodów oraz wnioski końcowe. Szczegółowo rozważa się tu kluczowe antynomie pomiędzy konsensualnym charakterem teorii umowy społecznej a zrekonstruowanymi z literatury przedmiotu wskazaniami metodologicznymi. Każda z części podzielona została na rozdziały i paragrafy. Na końcu zamieszczono indeks nazwisk, pojęć, tabel i wykresów oraz obszerną bibliografię.

W *Die Idee des Sozialvertrags. Rationale Rechtsfertigung in der politischen Philosophie* autor analizuje paradygmaty kontraktowej argumentacji.

Ujawnia ograniczenia charakteryzujące klasyczne teorie umowy społecznej. Przyjmuje się w nich, że uzasadniona organizacja polityczna wspólnoty jest rezultatem zgody racjonalnych jednostek postępujących z dbałością o własne interesy. Schmidt dowodzi, że kategoria racjonalności jednostek określa moment zawarcia umowy. Nie przekonuje o trwałości organizacji politycznej wspólnoty. Klasyczne teorie umowy społecznej posiłkują się w tym zakresie argumentem sankcji wymierzanych przez podmiot zbiorowy. Wątpliwości dotyczące odnośnej argumentacji wynikają z tego, że koncepcja umowy społecznej zorientowana jest indywidualistycznie (podmioty umiejscowione w sytuacji pierwotnej to autonomiczne i kooperujące z sobą jednostki). Współczesne teorie umowy społecznej podejmują się znalezienia trafniejszej argumentacji w oparciu o analizę interakcji zachodzących pomiędzy racjonalnymi jednostkami. Zaanonsowany kierunek rozumowań pozwala na systematyzację teorii umowy społecznej. Schmidt przyjmuje podział na kontraktualizm decyzyjny oraz interakcyjny. Oba wspomniane typy zalicza do kontraktualizmu uzasadniającego, który przeciwstawiany jest kontraktualizmowi eksplanacyjnemu. Początkiem rozumowań jest w nim opis istniejących stosunków społecznych i politycznych. Kontraktualizm ten wyjaśnia kształt istniejącej organizacji politycznej oraz umożliwia prognozowanie zmian tworzących go instytucji. Przyjmuje także podział na kontraktualizm mocny i słaby. Pierwszy statuuje argumentacja oparta na wyłącznie na kategorii racjonalności podmiotów.

Autor poprzedza analizę zasobów argumentacyjnych każdego z wyodrębnionych typów kontraktualizmu rekonstrukcją kategorii racjonalności praktycznej. Wskazuje na współczesne powiązania tej kategorii z teorią gier. Rekonstruuje znaczenie takich pojęć, jak słaba preferencja, refleksyjność czy funkcja korzyści. Wyjaśniając znaczenia takich pojęć jak te, Schmidt korzysta z przejrzystych wykresów i związanych z przykładami tabel.

Ustalenia Schmidta, których wyrazem jest przedstawiana przez autora systematyzacja koncepcji uchodzących za przykłady teorii umowy społecznej, z tego właśnie względu zasługują na uwagę. Niewiele jest prac, w których w tak sprawny stylistycznie i przejrzysty argumentacyjnie sposób, zanalizowano teorię umowy społecznej.

Paweł Polaczuk

(Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie)